

spaja dogodke iz I. in IV. speva); II. čin obseza prizore v dolini ob Morači (torej spev II. in III.); v III. činu vidimo ago zvečer: truden je od dnevnega dela, t. j. pobiranja harača, da in pije, posluša pesem, ter obeta robinjici Mari, da jo naredi za aginico, dà, pašinico, ako se poturči — v tem udarijo Črnogorci, in sledi klanje.

Ali je Ogrizovičev spis drama? Dočim radi priznavamo, da je narodno balado o Hasanaginici prav dobro dramatisiral (dramatizacija je doživela že 3. izdajo!), moramo, žal! o Smailagi izreči trdo sodbo, da to ni drama. Dve hibi ima po mojem mnenju: 1. nedostaje ji protiigre; Smailaga stoji v središču vsega. Novica, ki bi moral biti enakovreden nasprotnik, je preveč potisnjen v ozadje. (Ali naj bi bili morda Črnogorci vsi skupaj nositelji protiigre? Dobro! ampak eden pa bi le moral združevati v sebi vso protiigro, ki je zdaj razdeljena na Maro, starca-svečenika, vojvodo Mirka, starca-slepca i. dr.) Drugo hibo, zakaj ni dramatične napetosti, pa vidim v tem, ker se Novičin sklep, umoriti Čengića, nič ne razvija pred nami, ampak je koncem I. čina že gotov; II. in III. čin tvorita pravzaprav le katastrofo. — Genialno pa je, kakó O. vse verze Mažuraničeve upošteva in jih na raznih mestih — kot zlate kamenčke v mozaiku — uporablja. Čutil pa je gotovo najbolj sam, da je baš vsled te vestne uporabe vseh verzov izvirnika prišlo preveč epike v spis.

In kaj pomeni za Slovence ta dramatisacija? Za nas je zdaj to najboljša razlaga divne epopeje Mažuraničeve, vredna, da se vanjo zatopimo.

Debevec.

Gjuro Dimović: **Vojvoda Momčilo**. Tragedija u tri čina. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

Moderni hrvatski dramatik se trudijo doumeti dušo narodovo iz narodnih pesmi, jo pokazati na odru narodu, da bi spoznal v njej samega sebe, svojo globokost, lepoto in preteklost. Vojnoviću (Smrt majke Jugovičev) in Ogrizoviću (Asan-aginica) se je pridružil sedaj še Dimović. Tragedija »Vojvoda Momčilo« je zgrajena na narodni pesmi »Ženidba kralja Vukašina«, ki ima to-le vsebino: Vukašin, kralj v Skadru, pošlje pismo Vidosavi, ženi vojvode Momčila. V njem ji razodene svojo ljubezen, jo vabi k sebi z mrzlih gora in od hladnega moza v solnčni Skader ter jo prosi, naj mu pomaga premagati Momčila. V Vidosavi se vzbudi želja po ljubezni, po življenju. Odgovori Vukašinu, da mu bo izdala moza. Momčilo je v boju nepremagljiv, kajti njegov konj je krilat, njegova sablja ima oči. Ponoči ožge Vidosava konju krila, oslepi sabljo in ko se napoti drugo jutro Momčilo na lov, ga obkoli Vukašin s svojo vojsko. Bratje vojvodovi in sinovi bratov padejo vsi.

Ko vidi Momčilo, da je izgubljen, izpodbode konja, da bi ubežal v svoj grad. Konj pa ne zleti; pove svojemu gospodarju, da ga je izdala Vidosava. Momčilo ubeži peš, toda ko pribeži do gradu, so vrata zaprta. Vojvoda pokliče svojo sestro na pomoč. Jelisava se mu odzove z dvorišča in pove, da jo je privezala Vidosava za lase h kolu. Da bi pa rešila brata, si izruje Jelisava kite in vrže bratu vrv; ravno ko hoče prelesti Momčilo zid, priteče Vidosava z mečem, preseka vrv in vojvoda pade nazaj — na ščite in sulice Vukašinovih jokav. Smrtno ranjen prekolne Momčilo Vidosavo, odpusti

Vukašinu in ga prosi, naj ne jemlje za ženo Vidosave, ampak naj se oženi z Jelisavo, kajti ona mu bo rodila junaka, ki bo enak njemu — Momčilu. Vidosava odpre vrata kralju, ga veselo sprejme, pelje v grad in mu podari Momčilovo bojno opravo. Ko pa hoče kralj obleči to bojno opravo, vidi, da je pritlikavec v primeri z Momčilom, spozna, kakšnega junaka je premagal, izprevidi podlost Vidosavino in ukaže, naj jo raztrgajo s konji. Nato se poroči z Jelisavo, ki mu rodi sina — kraljeviča Marka.

Kaj je videl Dimović v tej pesmi? Boj dveh svetov: na eni strani Momčilo — individualist, junak v starem in pravem pomenu besede, na drugi strani Vukašin, kralj, organizirana država. To je misel v drami. Organizirana država počasi podira vse staro in vklepa v svoje železne okove svobodne junake, junake-individualiste, ki ne morejo trpeti poleg sebe nobenega drugega, ki bi bil nad njimi. Momčilo vidi to nevarnost — dasiravno ne more razumeti te čudne, skrivnostne moči države in kralja Vukašina. Kralj se ne bori sam, on vodi vojsko tako, da gre za njo. Mesto je veliko, kralj majhen, pa vlada mestu; sam je, drugih pa je mnogo, pa vsa ta množica posluša njega; nihče ne sme delati, kakor bi sam rad, temveč le to, kar dovoli kralj; kakor je on sluga nekega carja, tako so vsi drugi njegovi slugi. Neznaten je, toda poln neke tajne moči; zvit je, zna vse. Kakor je usužnil druge, tako hoče usužniti tudi njega — Momčila — in njegove brate in otroke bratov. Zato je za njiju dva zemlja preozka. Nihče še dosedaj ni odrekel prvenstva Momčilu, kralj mu ga odreka. Treba ga je premagati, navaliti na mesto. Momčilo sklene boj na življenje in smrt — toda v tem boju podleže, ker je kralj bolj zvit, uporabi zvižajo — izdajstvo Momčilove žene Vidosave. Momčilo pade, Vukašin — organizirana država — zmaga. Vidosavo doleti ista kazen kakor v pesmi — na koncu jo pograbiijo in ženó v tisto strašno smrt, in ko pade zastor, slišimo njen obupni krik, tako da izzveni drama v tragedijo Vidosavino, ne Momčilovo. Narodna pesem je stroga, neizprosno kaznuje vsak greh, izdajstvo, nezvestobo, ona ne vpraša po tistih tajnah človeškega srca in človeške duše. V tem je Dimović preveč sledil narodni pesmi. Kakor je drama sama na sebi krepka, značajni izrazito orisani, govor kratek in jednat, jezik tak, kakor si mislimo, da so ga govorili tedaj junaki in osebe, ki so živele z njimi, se je vendar Dimović izgubil samo v psihi junakov — prezrl pa dušo ženske. Vidosava je mlada, solnca, življenja in ljubezni žejna, Momčilo mrzel, kakor je mrzlo hribovje, na katerem stoji grad; on ima ženo za to, samo za to, da mu rodi sina. Ljubezni do žene ne pozna, on ljubi le sestro Jelisavo. Preden se Vidosava odloči, da izda moza, ga še enkrat povpraša po ljubezni — pa je ne najde. Zato gre za svojim srcem, rešiti se hoče tega življenja — in propade. Ali ni za modernega človeka tragedija Vidosavina močnejša, nego duh po krvi, ženket orožja?

Dimović bi bil moral napisati tragedijo Vidosave!

Ivan Dornik.

Anton Melik: **Zgodovina srednjega veka** za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol. Ljubljana 1920. Str. 133. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna. Cena vezani knjigi 20 K (z doklado 24 K).

A. Melikova »Zgodovina srednjega veka« je pravzaprav prva učna šolska knjiga, ki se v novi državi peča z zgodovino SHS ter je kot taka namenjena šolski mladini nižjih srednjih šol. Torej nova država — nova učna knjiga z novo učno stvarino! Tako bi vsaj človek pričakoval. In res. Knjiga ima v primeri s stariimi avstrijskimi učnimi (zgodovinskimi) knjigami mnogo več slovanske zgodovine, kar je samoobsebi umevno. Vendar se mi zdi, da je preveč splošno, da ne rečem, z ozirom na Slovanstvo, in posebej še na Jugoslovanstvo, skoro preobjektivno pisana. Želel bi, da bi bila ravno stara in srednjeveška zgodovina Slovencev malo globlje zajeta in podrobneje opisana. Tako n. pr. institucija, moč in veljavnost slovenskih županov, ostanki slovenskega prava, kakor: sodbe (pravde) pod vaškimi lipami, kjer so sodili na »rovaš«, sodni zbori »pojezde«, ki so jih zvali »veče«. Pristni koroški Slovenci (v Rožu) hodijo se danes »večo« plačevati in »večevati« jim pomeni toliko kakor pravdati se. — Dijak v III. šoli bo vsem takim narodnim »starožitnostim« sledil z velikim zanimanjem. Saj se mora že v II. šoli dijak stare zgodovine do podrobnosti učiti, zakaj ne bi zvedel kaj več o naši staroslovenski zgodovini.

Tako ima tudi profesor Melik šele na strani 84 omenjen »Staroslovenski obred ustoličenja koroških vojvod«, v dobi, ko so bili že Habsburžani (preje še Bavarci, Franki [Karolingi] in Babenberžani) vladarji naših prednikov in slovenskih dežel. Omenjeni pododstavek o ustoličenju je vrinjen tu vmes brez vsake prave vsebinske zveze, razen da je l. 1335. prišlo Koroško (in Kranjsko) s Slovensko marko v oblast Habsburžanov. A ustoličenje se je vršilo že davno prej. Po mojem mnenju bi opis umeščenja koroških vojvod spadal že k poglavju: 3. Slovenci in Samo (str. 18), in sicer na koncu, ko Slovenci postanejo zavisni od Bavarcev in se pokristjanijo (str. 19—20). Obred umeščenja koroških vojvod je nekaj starodavnega, posebnega in za slovensko zgodovino tako tipičnega, da zasluži, da se obdela to poglavje že v dobi, ko so bili Slovenci še samostojni in so jim načelovali narodni vladarji, kakor vojvode: Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir. Tudi v praksi (v šoli se bo vsak profesor že pri tvariini na strani 19 nehote moral dotakniti tega vprašanja, ker drugače sploh ne dobi prilike, da bi dobo slovenske samostojnosti zares jasno, nekalno predočil svojim učencem.

Kar tiče ustoličenja koroških vojvod, ki ga je prof. Melik opisal na strani 84, je na vsak način prepovršno, premalo kritično je in brez vsakega poudarka omenjeno. Saj tvori ravno obred ustoličenja višek, vrhunec staroslovenske svobode samostojnosti in demokracije.

V širšem pomenu besede se je res celo dejanje vršilo na Gosposvetskem polju, a glavno dejanje, umeščenje samo se je vršilo na knežjem kamnu blizu Krnskega gradu, ki že leži nad Gosposvetskim poljem. Na vojvodskem stolu (na Gosposvetskem polju) se je vršilo (po maziljenju v cerkvi Gospe svete in slovesnem obedu) le prvo javno razsojevanje glede pritožb in zahtev ter podeljevanje fevdov. Tudi ne bi nič škodovalo, ako bi bil pisatelj na kratko razložil pomen (simbolizem) cele ceremonije, oziroma posameznih dejanj. Ustoličenje slovenskih vojvod zasluži, da se pri tem zgodovinsko veličinam aktu dalje časa (tudi v šoli!) pomudimo. — Tudi običaje, ki so se vršili med ustoličenjem, kakor ropanje, požiganje, košenje travnikov naj bi bil na kratko ome-

nil. Ravnotako privilegije posameznih rodbin. (Herzogbauer, Edlinge, svobodnjaki, prazniki.) Mimogrede bodi omenjeno, da stoji knežji kamen še danes v veži (vestibulu) kor. dež. muzeja v Celovcu. Poudaril sem to radi tega, ker profesor Melik z nekakim poudarkom pravi (str. 84): »Vojvodski stol stoji še dandanes«. Prof. Melik bi moral tudi navesti vir, iz katerega je vzel popis obreda.

Vprašanje obreda ustoličenja koroških vojvod je za slovensko znanost in zgodovino zelo važno, ker skušajo ravno v zadnjem času nemški koroški profesorji-zgodovinarji, kakor dr. Wutte, dr. Graber in kustos Jaksch zasukati celo stvar z znanstvenega stališča, toda tendenciozno, čisto v drugo, nemško smer ter dokazati, da je ustoličenje kor. vojvod pristno »germanskega« izvora. — Prim. Carinthia I. 109. Jahrgang. Heft 4—6. Klagenfurt 1919. — Na str. 86: Dr. Georg Graber, Der Eintritt des Herzogs von Kärnten am Fürstenstein zu Karnburg. Eine Studie zur kärntischen Volkskunde. Wien 1919. (Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 190. Band, 5. Abhandlung), 138 SS. Na strani 87 pravi dr. Wutte v svoji recenziji dr. Graberjevega dela: »Graber geht von der ältesten Quelle, dem Schwabenspiegel-einschub aus, welcher ein einfacheres Ritual angibt, und sieht in den Vorgängen vor dem Eintritt des Herzogs am Fürstenstein das Bild einer altgermanischen Gerichtsversammlung in Karnburg, der ein gewählter Richter vorsteht, der spätere Herzogsbauer. (Podčrtal jaz.) Die Versammlung wird natürlich nicht nur aus Deutschen, sondern in älterer Zeit der Mehrzahl nach aus Slowenen bestanden haben.«

Nova nemška teorija o obredu ustoličenja je nastala največ pod uplivom svetovnega preobrata l. 1918. in iz tega nastalega »koroškega vprašanja«. V jeseni l. 1918. je pisec teh vrstic priobčil v kor. listu »Mir« par člankov o ustoličenju kor. vojvod. Takoj je bil cel zbor celovških profesorjev po koncu. Dr. Graber je dobil celo dopust v to svrhu, da spiše nekaj »učinkovitega« proti slovenskemu obredu ustoličenja. In to je zgoraj omenjeni spis.

Malo več omembe bi zaslužile tudi plemiške rodbine, ki so v zgodnjem srednjem veku posedale slovensko zemljo. — Pri postanku nemške kočevske naselbine bi se lahko pridedala tudi letnica 1350.

Pisatelj rabi skoro dosledno za poimenovanje Ogrov besedo Madžari. Tako nastopijo takoj v »Uvodu« med divjimi mongolskimi ljudstvi Madžari, a že na četrti strani ima ogrsko nižavje (ogrsko je pisano z malo začetnico, dasi ima na str. 6 in potem dosledno naprej pisano z veliko začetnico: v Ogrskem nižavju, v Ogrsko nižavje (str. 12) itd. Na str. 5 piše: Ogrsko, in odslej pozna za deželo (kraljestvo) Madžarov vedno samo Ogrsko (ne Madžarsko!). Že na str. 35, pred odstavkom: 3. Madžari, rabi vedno ime Madžari in tudi odstavek 3. (str. 35) in 7. (str. 64) je naslovljen z: Madžari, kakor jih potem dosledno imenuje Madžare do str. 105. — Nasprotno pa ima medtem: ogrsko pusto (16), ogrske Slovence (18), madžarske trume (39), a madžarske napade (40), dosledno ogrske kralje (63), a madžarsko prestolico (str. 64), ogrsko pomoč (105, 113), ogrsko oblast (99, 113, 121), ogrsko-(hrv.) mesta (108), ogrsko-(hrv.) Dalmacija (108), ogrski vpliv (109), ogr-

ske plemiče (109), ogrsko zemljo (110, 121), ogrske zavede (110), ogrsko vojsko (112), ogrski prestol in ogrske velikaše (122).

Na str. 105 nastopijo pa kar naenkrat tudi Ogrri: »Temu (Juriju Brankoviču) so ob nastopu vlade Ogrri (podčrtal jaz) vzeli Mačvo z Belgradom — — —« Hoteč se nasloniti na Ogrre (tudi str. 105). — Na str. 96 in 107, 114 ima v naslovu 4. Ogrska (in Hrvatska), ne več Madžari kakor na str. 35 in 64. — Na str. 107, 110, 112, 113 rabi potem zopet ime Ogrri. Na str. 122 rabi zopet Madžare in ogrske velikaše. Pazljiv čitatelj dobi nehote utis, da se pisatelj v nekaki zavestni zadregi proti koncu knjige izogiba poimenovanja z »Madžari« ter ga skuša nadomestiti z besedo: Ogrska (o). N. pr. str. 115: »Novi kralj se je dobro zavedal, kaka nevarnost preti Ogrski« (ne Ogrum ali Madžarom?), ali str. 115—116: »Po njegovi smrti so na Ogrskem (kdo? Ogrri ali Madžari?) sicer priznali Ladislava Posmrtnika za kralja.«

Zakaj sem se dotaknil poimenovanja naših sosedov Madžarov, oziroma Ogrov? Iz dveh razlogov: iz znanstvenega in pedagoškega. Prvič: dijak in profesor morata vedeti, pri čem da sta, s kom imata opraviti: ali z Madžari ali z Ogrri? — Terminologijo je treba z jezikoslovnega, zgodovinskega, geografskega in političnega, z eno besedo: z znanstvenega stališča določno fiksirati in se določenega, pravega potem tudi držati — tudi v šolskih knjigah, ki tvorijo zakladnico, iz katere zajema duševno hrano, izobrazbo naša bodoča inteligenca. Ako pa pisatelj sam rabi na eni strani ime Madžari, na drugi Ogrri, potem mora taka knjiga tudi učenca zapeljati, da bo v svoji šolski nalogi pisal na prvi strani Madžari in na drugi Ogrri.

H koncu še nekaj jezikoslovnih opazk.

Prof. Melik takoj v »Uvodu« rabi po dve različni slovniški obliki (istega sklona): n. pr. »po vsej rimski državi,« a takoj spodaj pa: »po vsi prednji Aziji,« a na str. 9 zopet: »po vsej krščanski zapadni Evropi.« Res je, da sta obe obliki pravilni, toda iz metodičnega in pedagoškega stališča se držimo rajše one oblike, ki je bolj pravilna in bolj v navadi — in v slovnici ni v oklepaju. Drugače učenec ne bo prišel nikdar do trdnega, enotnega slovničnega znanja in prva stran njegove šol naloge bo mrgolela napak »p o v s e j M a d ž a r s k i«, in druga »p o v s i O g r s k i.« — Dalje: prof. Melik piše (str. 3): provinca, e in Darius (str. 22), a prof. Bučar piše (če se ne motim, ker njegove knjige nimam pri roki): Darij, provincija, kar se zdi meni (bolj) pravilno. — Na str. 4 piše »vandsko kraljestvo — med stavkom — z malo začetnico, a na str. 11 — tudi med stavkom — z veliko. — Na str. 8 piše: pogani, drugače dosledno: pagani. (Morda je tiskovna pomota?) — Na str. 10 ima solnograško škofijo, na str. 33 pa salzburškega nadškofa. Tudi v takih malenkostih bo treba enotnosti: doslednosti.

Pretekli deležnik r a s t e l, n a r a s t e l piše deloma pravilno, deloma napačno. Str. 22 piše najprvo s u n n a z dvema n, takoj v prihodnjem stavku (in naprej) piše s u n a z enim samim n (suniti). Tudi besede konjik (i) ne piše dosledno. Na str. 25 ima arabske konjike, a takoj v nasl. stavku na isti strani obstoja frankovska vojska iz k o n j e n i k o v. To menjavanje se potem ponavlja v celi knjigi: str. 39: konjeniki, str. 69: seldžuški konjiki, str. 74: konjenik, konjik; str. 102: konjenica, osmanski konjeniki.

Ravno tako je z imenom Hrvati-Hrvatje. Že na str. 29 piše: združeni Hrvatje..., a takoj na drugi strani (30) ima dvakrat: Hrvati. Na str. 61 ima odstavek (5) naslovljen z: Hrvati, a takoj spodaj na isti strani ima zopet: Hrvatje in tako piše potem v celi knjigi naprej enkrat H r v a t i, enkrat H r v a t j e (str. 62, 63, 107, 110, 121). Taka pisava ni »pedagoška«. Po mojem mnenju naj se piše dosledno: Hrvatje.

Str. 70: Rodeški red (pravilno: rodski). Na str. 38 piše: »po Bizantinski državi« z veliko začetnico, a na str. 71: »del bizantinske države« z malo. Na str. 84 ima tožilnik: novega vojvoda (po moški o deklinaciji), drugod navadno: vojvodo (po ženski a deklinaciji). Oboje je pravilno, a radi pedagoške - metodične doslednosti naj bi se držali le ene oblike. — Na str. 89 je beseda Husiti (med stavkom) pisana z veliko začetnico H (»in Husiti«), pozneje piše vedno le z malo začetnico: husiti. — Na str. 100 in 101 piše: n e j e v o l j a, na str. 108: n e v o l j a.

Str. 112: Ker ni bilo zakonito urejeno nasledstvo, namesto pravilnega genetiva: urejenega nasledstva; ravnotako str. 115: »ni poskušal napraviti red in povzdigniti cesarski ugled« (pravilno: reda, ugleda). Str. 34: »se je z njimi sporazumil« (nam. sporazumel).

Končno: na vsak način rabi pisatelj prepogostokrat kazalni zaimek ta v začetku stavka. Kazalni zaimek »Ta« naj se rabi le tam, kjer je posebno poudarjen. V začetku stavka naj bi se kolikor mogoče opuščal, ker kazalni zaimek »ta« je za dijake (v šolskih nalogah) zelo nalezljiv.

Knjiga je drugače dobro pisana, ima lepo dikcijo in se prijetno bere. Omenjene malenkostne hibe naj prof. Melik pri morebitnem zopetnem natisu blagohotno upošteva.

Usojam si izraziti tukaj željo, da naj bi naučna uprava (viš. šol. oblast) v bodoče pri izdaji novih šol. knjig bolj skrbela za to, da z novimi knjigami poleg nove snovi dobimo tudi novo, klasično, pristno narodno slovenščino.

Dr. Val. Rožič.

Srpska Književna Zadruga.

Slično podjetje kakor naša Slovenska Matica ali Družba sv. Mohorja je Srpska Književna Zadruga. Ustanovili so jo l. 1892. srbski književniki. Vendar se Zadruga loči od imenovanih dveh naših podjetij v dveh važnih točkah. Dočim izdajata Matica kakor Družba skoro izključno izvirna dela, je to pri Zadrugi drugače. Ta izdaja dela, ki zaslužijo, da se razširijo kar mogoče široko med narod brez ozira na to, ali so bila že natisnjena drugod.

Značilna je tudi zunanja oblika publikacij Književne Zadruga. Zadruga izdaja namreč samo vezane knjige; vezava je pri vseh knjigah enaka, prav tako je enaka tudi velikost formata posameznih knjig.

Dva razloga sta vodila Zadrugo pri njenem sklepu, da izdaja samo vezane knjige enake velikosti. Zadruga hoče namreč izdajati samo najboljše knjige iz srbske in svetovne književnosti, torej dela trajne vrednosti, ki naj tvorijo bistveni del knjižnice v vsaki boljši hiši. Za knjižnico so pa najprimernejše knjige, ki imajo isti format in ki so vezane.¹

¹ Mislím, da bi bilo takrat, ko se vrnejo kolikortoliko redne razmere, tudi pri nas priporočljivo, da bi književna